

ПРАВОВІ ЗАСАДИ НЕОБХІДНИХ ДЛЯ ОПК УКРАЇНИ РЕФОРМ В УМОВАХ КРИЗИ

У статті проаналізовано господарсько-правові заходи реформування ОПК України в умовах кризової ситуації в економіці України з урахуванням викликів, які постають унаслідок зовнішньої військової агресії проти суверенітету України та складної ситуації в економіці. Увага зосереджена навколо питань створення інноваційної моделі розвитку оборонно-промислового комплексу, що повинна послугувати імпульсом інтенсифікації діяльності ОПК України. Визначено необхідні заходи державної підтримки для підприємств ОПК України під час кризових явищ в економіці, проаналізовано господарсько-правові засоби оптимізації діяльності ОПК України в умовах постійної необхідності забезпечення армії озброєнням і військовою технікою.

Ключові слова: оборонно-промислова політика, господарсько-правові засоби реформування оборонної промисловості, ОПК України.

Постановка проблеми. Попередні підходи до реформування оборонно-промислового комплексу України, які здебільшого лише напрацьовувалися законодавцем, але так і не були втілені, на сьогодні, в умовах жорстокої війни з військовим потенціалом сусідньої країни, потребують суттєвого корегування як на стратегічному, так і на тактичному рівнях. Принципово важливо в найкоротші терміни пристосувати оборонно-промислову політику держави до існування в умовах зовнішньої агресії та в умовах послаблення оборонно-промислового комплексу, частину якого було повністю втрачено на захоплених територіях України. Окрім зазначених викликів, умови розвитку українського ОПК обмежуються процесами стагнації української економіки та штучними інфляційними процесами. У таких непростих умовах необхідно за допомогою основного важеля – господарсько-правового інструментарію – сформувати комплексну стратегію реформування ОПК України, що заснована на інноваційних засадах, і будь-що її втілити, досягнути позитивних результатів.

Мета даної роботи – дослідження й аналіз організаційних та правових проблем реформування ОПК України. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити взаємопов'язані **завдання**: 1) проаналізувати сьогоdnішні умови діяльності ОПК України та засади оборонно-промислової політики; 2) дослідити інноваційний інструментарій реформування ОПК; 3) проаналізувати недоліки господарсько-правового регулювання; 4) дослідити і проаналізувати основні правові проблеми надання державою підтримки ОПК України.

Об'єктом даного дослідження є система відносин між суб'єктами організаційно-господарських повноважень та суб'єктами господарювання ОПК України. **Предметом** дослідження є безпосередньо аналіз правових проблем реформування ОПК України в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень. Більшість дослідників обраної проблематики – це економісти, фахівці в галузі військового будівництва, військово-політичні експерти,

а також юристи-господарники. Зокрема, в якості дослідників деяких аспектів реформування ОПК України варто відзначити В. П. Горбуліна, А. С. Гриценка, А. І. Шевцова, В. С. Шеховцова, М. Сунгуровського, В. Бадрака, С. Згурця, В. Грека, О. Свергунова, П. П. Скурського, Р. В. Боднарчука, В. В. Головка, О. І. Їжака, І. М. Ткача. Утім більшість із наведених дослідників обраної проблематики зосереджували свою увагу на окремих аспектах питання і здебільшого не розглядали імплементацію інноваційного аспекту під час реформування українського ОПК.

Виклад основного матеріалу. Сьогодення створило непрості виклики перед державною економічною політикою в умовах зовнішньої військової агресії проти України, стрімкого руйнування економічної та фінансово-банківської систем. Тож, перед державою постає першочергове завдання із формування ефективної економічної системи нового зразка, спрямованої на забезпечення виконання державою своїх природних функцій, так детально розглянутих вченими – теоретиками держави і права. При цьому варто відзначити, що для української держави реальна військова загроза зберігатиметься ще не одне десятиліття, а частина територій суверенної держави, на яких проживають українці, була захоплена.

Тому в зазначених умовах має неодмінно відбуватись корегування державної політики у безпековій та військовій сферах, а також, що чи не найважливіше, у економічній сфері. Адже економічна політика держави або зміцнює, або послаблює економічну безпеку держави. Від економічної безпеки держави залежать її економічний та відповідно політичний суверенітет, подальше існування в якості цілісного державного організму і здатність до реалізації державою в повній мірі природних функцій. Таким чином, економічна політика та економічна безпека між собою досить тісно пов'язані.

Д. В. Задихайло у монографічному дослідженні «Господарсько-правове забезпечення економічної політики держави» слушно відзначає, що економічна політика дуже тісно пов'язана із питаннями економічної влади, господарсько-правового регулювання процесів її концентрації та оптимізації, розподілу і балансування в економічній системі між суб'єктами, що одноособово або сукупно представляють основні елементи такої системи. Оптимізація розподілу публічної та приватних видів економічної влади має результативно полягати в забезпеченні економічного народовладдя, народного економічного суверенітету. Тому саме ці проблеми мають бути у фокусі економічної політики держави та господарсько-правового її забезпечення, а відтак і господарсько-правової науки.

Економічна політика повинна відображати економічні інтереси суспільства в економічній доктрині, що закріплена на рівні конституційного порядку, стверджує науковець [1].

Згідно з ч. 4 ст. 9 Господарського кодексу України (далі – ГК України) [2] визначення засад внутрішньої та зовнішньої політики відбувається у прогнозах і програмах економічного і соціального розвитку України та її окремих регіонів, програмах діяльності КМУ, цільових програмах економічного, науково-технічного і соціального розвитку, а також відповідних законах.

Однак господарським законодавством не визначено поняття оборонно-промислової політики як частини економічної політики. Будемо розглядати *оборонно-промислову політику* як складову економічної політики, що являє собою систему правових

та організаційних заходів, які здійснюються державою у сфері розроблення, впровадження у виробництво, ремонту, модернізації, утилізації і реалізації озброєння, військової та спеціальної техніки з метою розвитку виробничих активів для підтримання необхідного рівня обороноздатності держави та конкурентоздатності вітчизняного озброєння на світовому ринку, здійснюється відповідно до засад державної промислової політики та передбачена державною програмою розвитку оборонно-промислового комплексу [3].

Діяльність із реалізації оборонно-промислової політики повинна бути детально врегульована на законодавчому рівні. Проблема розроблення цілісного та узгодженого з нормативно-правовими актами у сфері державної економічної політики (у розумінні, наведеному у ст. 10 ГК України) господарсько-правового механізму діяльності ОПК визнається важливою багатьма експертами-дослідниками.

Тож, розглянемо першочергові заходи, необхідні для реформування ОПК України.

З метою *створення належного правового поля* на часі стоїть питання підготовки і впровадження цілком нової Військової доктрини України, Концепції промислової політики, Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу, Стратегії інноваційного розвитку України та докорінний перегляд низки державних програм – Державної програми розвитку внутрішнього виробництва, Державної програми соціально-економічного розвитку, Державної програми розвитку промисловості тощо на заміну старим програмам, які не виконувалися, не узгоджені між собою чи з бюджетним законодавством або вже втратили чинність.

Економічна політика сьогодні має враховувати негативний досвід торговельно-економічних воєн останніх десяти років та енергетичних конфліктів з РФ, що змушує Україну якнайскоріше шукати інші шляхи диверсифікації експорту, розвивати альтернативні коопераційні можливості в промисловості, підштовхує до розробки і впровадження стратегії внутрішнього циклу виробництв, модернізації енергозатратної складової промисловості, переформатування джерел постачання енергетичних ресурсів. Реалізація економічної політики нового часу вже на першому етапі, протягом 2014–2020 рр., має зменшити, а в подальшому і взагалі унеможливити застосування важелів економічного тиску на Україну ззовні. Для цього необхідно не приватизувати державну промисловість, а її оптимізувати з урахуванням викликів сьогодення, знаходити ефективні механізми залучення коштів, ставити реальні виробничі та конструкторські завдання, вводити персональну відповідальність керівного менеджменту за їх неналежне виконання.

Зазначені цілі в часових проміжках визначені президентською програмою економічного розвитку «Стратегія 2020», яка містить понад 60 програм економічних реформ та спеціальних програм. Зокрема, нею передбачається, що до 2020 р. видатки на фінансування потреб Збройних Сил України збільшаться до 5% ВВП. Разом із тим імовірність досягнення зазначених цілей з урахуванням реальної економічної ситуації в країні мало ймовірна [4].

Заходи економічної політики, що передбачають втілення *стратегії внутрішнього виробництва*, охоплюють створення повних замкнутих циклів виробництва технологічної продукції в Україні. Вирішення вказаного питання потребує комплексного підходу, що може втілюватися за допомогою засобів державної інноваційної політики, головною метою якої є побудова інноваційної економіки, орієнтованої на п'ятий – сьомий технологічні уклади.

Інноваційна економіка – це такий тип економіки, який заснований на інноваціях, постійному технологічному вдосконаленні, на виробництві та експорті самих технологій і високотехнологічної продукції з високою доданою вартістю. При цьому основний прибуток економічної системи створюється завдяки реалізації продукту, створеного інтелектом новаторів і вчених, найбільшою мірою в інформаційній сфері, а не у сфері матеріального виробництва, притаманного індустріальній економіці, і не за допомогою концентрації капіталу.

Традиційно галузь оборонно-промислового комплексу поєднує в собі і матеріальне виробництво, й інноваційні технології, як у самому процесі виробництва, так і у кінцевій продукції, утім саме їх співвідношення і визначає, наскільки галузь є інноваційною.

Таким чином, для інноваційної моделі економічного розвитку характерно передусім постійне вдосконалення технологій і продукції з високою доданою вартістю, якісне підвищення ефективності та продуктивності. За підрахунками експертів, для інноваційної економіки характерні: висока кількість інноваційних підприємств у структурі економіки, понад 60–80%, істотне фінансування наукового-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) з державного бюджету та домінування інноваційної продукції у структурі економіки. Як правило, несільськогосподарське ВВП, що генерується інноваційними підприємствами, містить високу додану вартість.

Отже, у рамках виконання *інноваційної функції* держава повинна стимулювати суб'єктів господарювання до ведення їхньої діяльності в інноваційний спосіб, тобто із застосуванням, упровадженням, реалізацією нових рішень, розробок, способів, методів, процесів, технологій різного характеру. Це стосується не тільки суб'єктів інноваційної діяльності державної форми власності, а й передусім приватної сфери. У світовій практиці державного стимулювання інноваційної діяльності в основному використовуються дві форми – пільгове оподаткування (податкові знижки або взагалі звільнення інноваційних підприємств від податків на певний час) та пряме державне фінансування витрат на НДДКР.

З урахуванням зазначеного підходу необхідно першочергово внести зміни також до Закону України «Про затвердження Державної програми розвитку внутрішнього виробництва» від 12.09.2011 р. № 1130 [5].

Держава як універсальний регулятор економічної політики постійно працює над вдосконаленням пріоритетів в інноваційній сфері. Стаття 2 Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» визначає пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні як *науково і економічно обґрунтовані та визначені законодавством напрями провадження інноваційної діяльності, що спрямовані на забезпечення економічної безпеки держави, створення високотехнологічної конкурентоспроможної екологічно чистої продукції, надання високоякісних послуг та збільшення експортного потенціалу держави з ефективним використанням вітчизняних та світових науково-технічних досягнень*.

Статтею 4 цього Закону також безпосередньо визначаються стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності на 2011–2021 рр.:

1) освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;

2) освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки;

3) освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій;

4) технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу;

5) впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики;

6) широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища;

7) розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки [6].

Таким чином, у Законі до пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні серед інших належать і авіа-, і суднобудування, озброєння та військова техніка. Інші інноваційні пріоритети теж справляють значний вплив на розвиток ОПК, зважаючи на технологічність оборонної сфери. Однак зазначені напрями інноваційної діяльності потребують постійного вдосконалення.

Парламентські слухання на тему «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів», що проходили 17 червня 2009 р., *рекомендували для стимулювання інноваційного розвитку України вжити заходи щодо підвищення ефективності та розширення застосування інструментів державної підтримки інноваційної діяльності через такі механізми:* надання грантів; пряме інвестування; надання фінансових гарантій; стимулювання участі комерційних банків в інвестуванні інноваційної діяльності; надання нефінансових послуг та інших видів нефінансової підтримки; надання державного замовлення на розроблення найважливіших новітніх технологій за пріоритетними напрямами розвитку науки і техніки та розвиток матеріально-технічної бази наукової та науково-технічної діяльності. До першочергових заходів парламентарі також віднесли необхідність податкового стимулювання суб'єктів господарювання, державну підтримку необхідності організації виробництва на території України конкурентоспроможної інноваційної продукції шостого технологічного укладу (нано-, біо-, інформаційно-телекомунікаційні, CALS-технології) за такими напрямами: мікроелектроніка; транспортні засоби з гібридними двигунами; високоефективне сільськогосподарське виробництво; генетично модифіковані організми; комп'ютеризоване медичне обслуговування; альтернативні джерела енергії та енергозберігаючі технології; інтелектуальна мобільна робототехніка.

Окремо доречно ставиться питання і про створення умов для розвитку інноваційної інфраструктури в Україні за світовими зразками – розвиток інноваційних бізнес-інкубаторів, центрів інноваційного розвитку, центрів трансферу технологій та інших організаційних форм інфраструктурного забезпечення інноваційної діяльності, які поєднують науку, виробництво та бізнес, у тому числі шляхом надання державної підтримки.

Разом із тим варто відзначити частковий успіх у виконанні Постанови КМУ №447 від 14 травня 2008 р. «Про затвердження Державної цільової економічної програми створення інноваційної інфраструктури в Україні на 2009–2013 роки», яка і була покликана для створення в Україні протягом п'яти років розумної інноваційної інфраструктури, однак через передусім політичні чинники абсолютно не була втілена [7].

Висновки. Таким чином, в умовах постійної військової загрози доцільно ґрунтовно розглянути питання про перехід до мілітаристської економічної моделі господарювання, заснованої на інноваційній економіці, згідно з якою державний сектор економіки вибудовується одночасно із пріоритетом розвитку оборонно-промислового комплексу. При цьому слід відзначити, що розвиток оборонно-промислового комплексу має кумулятивний ефект і стимулює інші галузі виробництва. Для цього необхідно докорінно переглянути як самі програми економічного розвитку, так і підходи до їх виконання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Задохайло Д. В. Господарсько-правове забезпечення економічної політики держави : монографія / Д. В. Задохайло. – Х. : Юрайт, 2012. – 456 с.
2. Господарський кодекс України від 16.03.2003 №436-IV // Офіц. вісн. України. – 2003. – 28 берез. (№ 11). – Ст. 462.
3. Семенишин А. В. Господарсько-правове забезпечення оборонно-промислового комплексу в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / А. В. Семенишин. – Х., 2014. – 20 с.
4. Стратегія реформ – 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reforms.in.ua/2020/Strategy2020updUA-5.pdf>.
5. Про затвердження Державної програми розвитку внутрішнього виробництва : Постанова КМУ від 12.09.2011 № 1130 // Офіц. вісн. України. – 2011. – 14 листоп. (№ 86). – Ст. 3139.
6. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 08.09.2011 №3715-VI // Офіц. вісн. України. – 2011. – 14 жовт. (№ 77). – Ст. 2841.
7. Про затвердження Державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009–2013 роки : Постанова КМУ від 14.05.2008 №447 // Офіц. вісн. України. – 2008. – 30 трав. (№ 36). – Ст. 1201.

REFERENCES

1. Zadykhailo, D. V. *Hospodarsko-pravove zabezpechennia ekonomichnoi polityky derzhavy: monohrafiia* (Economic and legal framework for economic policy: a monograph), D. V. Zadykhailo, Kh., Yurait, 2012, p. 456.
2. Hospodarskyi kodeks Ukrainy No. 436-IV vid 16.03.2003 (Commercial Code of Ukraine №436-IV dated 16.03.2003), *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*, 2003, No. 11 (28.03.2003), p. 462.
3. Semenyshyn, A. V. *Hospodarsko-pravove zabezpechennia oboronno-promyslovoho kompleksu v Ukraini* (Economic and legal support for the military-industrial complex in Ukraine), A. Semenyshyn, avtoreferat do dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia k.yu.n., Kharkiv, 2014, p. 20.
4. *Stratehiia reform – 2020* (Reform strategy – 2020) [Elektronnyi resurs], Rezhym dostupu: <http://reforms.in.ua/2020/Strategy2020updUA-5.pdf>.
5. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi prohramy rozvytku vnutrishnoho vyrobnytstva: Postanova KМУ No. 1130 vid 12.09.2011, *Ofitsiinyi Visnyk Ukrainy*. – 2011. – #86 (14.11.2011). – St. 3139.
6. Pro priorytetni napriamy innovatsiinoi diialnosti v Ukraini: Zakon Ukrainy #3715-VI vid 08.09.2011 r. // *Ofitsiinyi Visnyk Ukrainy*. – 2011. – #77 (14.10.2011). – St. 2841.
7. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsilovoi ekonomichnoi prohramy «Stvorennia v Ukraini innovatsiinoi infrastruktury» na 2009–2013: Postanova KМУ No. 447 vid 14.05.2008 (approval of the State principal economic program «Creation of innovation infrastructure in Ukraine» for 2009–2013: CMU №447 of 14.05.2008), *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*, 2008, No. 36 (30.05.2008), p. 1201.

А. В. СЕМЕНИШИН

ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ РЕФОРМИРОВАНИЯ ОПК УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ КРИЗИСА

В статье проанализированы хозяйственно-правовые меры реформирования ОПК Украины в условиях кризисной ситуации в экономике с учетом вызовов, которые возникают в результате внешней военной агрессии против суверенитета страны. Внимание сосредоточено вокруг вопросов создания инновационной модели развития оборонно-промышленного комплекса, которая должна послужить импульсом интенсификации деятельности ОПК Украины. Определены необходимые меры государственной поддержки для предприятий ОПК Украины во время кризисных явлений в экономике, проанализированы хозяйственно-правовые средства оптимизации деятельности ОПК Украины в условиях постоянной необходимости обеспечения армии вооружением и военной техникой.

Ключевые слова: оборонно-промышленная политика, хозяйственно-правовые средства реформирования оборонной промышленности, ОПК Украины.

A. V. SEMENYSHYN

LEGAL BASIS OF DEFENCE REFORMS IN UKRAINE DURING CRISIS

Problem setting. *It is crucial in terms of external aggression to adopt new defense industrial policy and to reform the military-industrial complex of Ukraine, part of which has been completely lost since it was captured with territory of Ukraine. In addition to these challenges, the development of Ukrainian defense industry is limited by lasting stagnation of Ukrainian economy and artificial inflation. In such difficult conditions, Ukrainian authorities should use correct economic and legal instruments to form a comprehensive reform strategy for the defense industry that are based on the principles of innovation, modernization, renovation and do everything to fulfil its tasks and to achieve positive results.*

Analysis of present researches and publications. *Most researchers of selected issue are economists, specialists in military building and political experts, lawyers and enterprise executives. In particular, V. P. Horbulin, A. S. Gritsenko, A. I. Shevtsov, V. S. Shekhovtsov, Sungurovskiy M., V. Badrak, R. V. Bondarchuk, etc. However, most of the researchers have focused their attention only to specific aspects of the issue, and are usually not considered implementing innovative aspect in the reform of the Ukrainian defense industry in law sphere.*

Article's main body. *This article analyzes the economic and legal measures in Ukraine's defense industry reform during crisis situation in the economy and according to the challenges that have risen as a result of foreign military aggression against the sovereignty of the country. In the article the main idea is focused around the issues of creating an innovative model of development of the military-industrial complex that could serve as an intensification activity to Ukrainian defense. It is proposed to apply governmental support measures for the defense enterprises of Ukraine during the economic crisis, analyzed the economic and legal basis for optimization of Ukrainian defense policy in times of a constant need for army weapons and military equipment, the use of foreign assistance.*

Conclusions and prospects. *Under a constant threat of war, it is necessary to thoroughly consider of moving to militaristic economic model of management, that is based on the innovative economy, according to which the public sector is the priority of the military-industrial complex. It should be considered that the development of the military-industrial complex has a cumulative effect and stimulates civil economic industries.*

Key words: *defense industrial policy, economic and legal means of reforming the defense industry, defense industry of Ukraine.*

Семенишин А. В. Правові засади необхідних для ОПК України реформ в умовах кризи [Електронний ресурс] / А. В. Семенишин // Право та інноваційне суспільство : електрон. наук. вид. – 2014. – № 2 (3). – Режим доступу: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2014/12/Semenyshyn.pdf>.